

ԳՐՈՂԻ, ՄՏԱԾՈՂԻ ՀԱՆՁՆԱԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

(Նվիրվում է Ծավարշ Նարդունու ծննդյան 105-ամյակին)

Ֆրանսահայ գրականության այն շրջանը, որ սփյուռքյան գրականության պատմության մեջ ընդունված է անվանել ՄԵՆՔ-ի խմբակցության տարիներ, այսօր այնքան էլ լուսաբանված, արժևորված չէ։ Ծավարշ Միսակյանի բնորոշմամբ՝ «Փարիզի տղաքը» այնքան էլ հայտնի չեն հանրությանը։ Չնայած նրանցից Ն. Սարաֆյանի, Ծ. Ծահնուրի, Զ. Որբունու, Վ. Ծուռանյանի ստեղծած աներկբայորեն մեծարժեք գրական վաստակին (իհարկե ոչ ամբողջությամբ) ընթերցողն արդեն որոշապես ծանոթացել է։ Գրվել են նաև գրականագիտական ուսումնասիրություններ, հոդվածներ, մասնախառնակվել է հիշյալ գրողների վաստակը։

Ծավարշ Նարդունին (Այվազյան, 1898-1968 թթ.) ցայժմ պատշաճ ուշադրության և գնահատանքի չի արժանացել։ Մահվանից հետո նրա անվան և գրականության շուրջ պահպանված անտարբերությունը կամ *չիմացական լռությունը* այսօր էլ շարունակվում է։ Մի առիթով խոսելով 30-ական թվականների սփյուռքյան գրական վերարթնացման մասին, Ն. Սարաֆյանը մշտն է, որ սերնդի գրողներից միակը, որ կարող էր առաջնորդի դեր ստանձնել, Նարդունին էր։ ՄԵՆՔ տարեգրքի շուրջ համախմբված գրողների գրական-մտածողական ըմբռնումների սփյուռքյան հասարակության մեջ ընդունելի-անընդունելի լինելու հանգամանքը գիտակցվում էր սերնդի գրողների կողմից, նրանք մոր ժամանակներում իրենց դերակատարության խնդիրն էին առաջադրում։ Առանձնացնելով Նարդունուն՝ սերնդի գրողներից Ն. Սարաֆյանի պես հետաքաքսման գրողն ու մտածողը դրանով իսկ բնութագրում էր Նարդունի-մտավորականին՝ հայ մտքի և լեզվի անխոնջ ջատագով հայ մարդուն։

Ծ. Նարդունու գրական ժառանգությունը արժևորելիս, ճշմարտության առաջ մեղանչած չլինելու համար կարող ենք արձանագրել, որ նրա ոչ բոլոր ստեղծագործություններն են նմարկվում ժամանակների ամողոք քննությանը, դրանով իսկ այսօր իրենց գեղարվեստական-մտածողական հրատապությամբ կարող են ներկայանալիություն չունենալ։ Մասնավորաբար, նկատի ունենք բանաստեղծությունները և որոշ արձակ գրություններ, հեքիաթներ, որոնց գեղարվեստական արժեքն ու մտածումի ինքնատիպությունը մույնական չեն և բավականին զիջում են նրա վաստակի հիմնական և մնայուն մաս կազմող այն ստեղծագործություններին, որոնք ոչ միայն ժամանակային քննություն բռնել են, այլև այսօր էլ ընթերցողի համար ուրույն *ներկայանալիություն*, վստահ ենք, կունենան («Հեքիաթներու ալպոմ», 1927, «Երուսաղեմ, Երուսաղեմ», 1938, «Հանուն Մեսրոպ Մաշտոցի», 1967), վերոհիշյալ ստեղծագործություններում առկա ու տրոփուն է հայ ՄԻՏՔԸ՝ հայոց լեզվի նկարչագեղ ելևէջումներով։

Ծ. Միսաքյանի «Օրեր և ժամեր» (Փարիզ, 1958) գրքի առաջաբանում ահա թե ինչ է գրում իր գիրչակից ընկերոջ մասին Նարդունին, որն ամենայն առումով կարելի է վերագրել նաև իրեն. «...միակն էր, որ կպաշտպաներ *մոր ժամանակները արտահայտության մոր*

ձևեր կպահանջեն: Այս վկայությունը կհաստատեն, թե քարացած միտք մը չէր, որքան ճկուն, նույնքան ևս դյուրընկալ՝ գիտեր չզայթակղիլ ո՛չ բուշնիզմին և ո՛չ ֆաշիզմին: Մեզ չի հետաքրքրեր այդ վարդապետություններուն ետև պահոված քաղաքական գործիչներու պայքարը, իմաստունը այն է, որ սնունդ կգտնե ամեն հողի վրա՝ ի շահ իր ժողովուրդին»:

«Լույս ու խանդավառություն սփռեց ու պիտի սփռե տակավին, ուրախություն և կյանքի սեր, հավատք ու կորույ, այն բոլորը, որոնց պետքն ունի սփյուռքը... Ժողովուրդին զավակն է: Ասպետ մը» («Մեկ ժամ Նարդունիին հետ»): Ն. Սարաֆյանի այս բնորոշմանը ավելորդ է որևէ բան հավելել: Այն ավելի քան պարզորոշում է Նարդունու գրողական և մարդկային կերպարը:

Ստորև ներկայացվող Ծ. Նարդունու ուշարժան ուսումնասիրություններից մեկը («Վեմ», Փարիզ, 1923), որ նվիրված է Գողթան երգերի և եբրայական բանաստեղծության փորձահամեմատական խնդրին, անշուշտ, ընթերցողին որոշակի պատկերացում կտա Նարդունի-վերլուծաբանի լայն մտահորիզոնի և աշխարհընկալման մասին: Անդրադառնալով հայոց լեզվի կրած հնչաբանական փոփոխություններին, Նարդունին հարկ է համարում ճշտել, որ հելլենական և լատինական տաղաչափական օրենքների ճշգրտումից հետո միայն կարելի է «ճշտել մեր բառերում արտասանության կշռությունը»: Ի վերջո. «Բաղդատական քննություն մը հայ Գողթան և հին եբրայական բանաստեղծության միջև կրնա շատ բան լուսավորել մեր հին արվեստին մթամած շենքեն ներս»: Նարդունին մախրճաբար կողմնակից է ուսումնասիրել մեր հին բանաստեղծության արտաքին ձևաբանությունը, քան անդրադառնալ ներքին կազմախոսությանն առնչվող խնդիրներին: Հիրավի, քննական այս մոտեցումը գիտա-համեմատական տեսակետից որքան էլ պայմանավորված է մախորդ հետազոտողների (Հովսեփ Գաթրճյան, Հ. Գաթրիել Զարբանալյան և այլք) ուսումնասիրությունների փորձով, այնուամենայնիվ, շահեկան է և հետաքրքրահարույց:

ԱՐԹՈՒՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿՑԱՆ